

Rossz nevelés? Élet helyett ítélet

A gyerek gyilkolt, a bíró döntött, a szülők fizetnek, sokan megdöbbennek

„Az elkövetőkből hiányzott az irgalom, a könyörületesség, a szánalom, a megrendülés és a jóság. A szülők nem nevelték őket az élet tiszteletére olyan módon, hogy ne jussanak el ennek a brutális bűncselekménynek a megvalósításához.” E szavakkal indokolta a Pécsi Ítéltábla Lábady Tamás vezette tanácsa, hogy négy-négymillió forint kártérítésre kötelezi két, gyilkosságért elítélt gyerek szüleit.

Az ügy annak idején nagy vihart kavart: a kaposvári Táncsics Gimnázium két, akkor másodikos diákja, K. Mihály és V. Dávid két éve a város egyik tavához csalta, ott kézzel, bottal és kövekkel összeverte osztálytársát, Szabó Józsefet. A brutálisan bántalmazott fiú elveszítette az eszméletét. A két támadó belökte a tóba Józsefet, ahol az ájult fiú megfulladt. Az elkövetők, akik korábban barátságban voltak az áldozattal, tettüket azzal magyarázták: a jó viszony megromlott, a fiú terhükre lett, nem ivott velük. A bíróság a két, 16 esztendőes gyilkost egyaránt 14-14 évi börtönre ítélte. Az áldozat szülei polgári pert indítottak az elkövetők ellen, mivel egyetlen gyermekük elvesztése után az életük céltalanná vált. Lábady Tamás bíró biztos volt abban, hogy ítélete vitákra ad majd okot.

Butaság ez az ítélet! Írja csak meg, hogy akik közelről ismerték Misit és a szüleit, fel vannak háborodva ezen az ítéleten. Mert Misit odafigyeléssel és szeretettel nevelték. Az a fiú nagy bűnt követett el, de erről nem tehetnek a szülei, abban mi biztosak vagyunk.

Így fogalmaz egy jó megjelenésű középkorú asszony Marcali bizei városrészében, amikor a tőle néhány házzal odébb lakó egyik gyilkos fiúról, K. Mihályról és családjáról kérdezzük. Az asszony abban – természetesen – nem kételkedik, hogy az emberölést Mihály követte el, s azt sem vitatja, hogy ezért jogos a tizennégy évi elzárás. A szülőkre rótt kártérítés viszont dühíti. Amúgy az asszonynak három gyermeke van, a legidősebb 30 éves, a legfiatalabb K. Mihállyal egykorú.

– Misire soha senki nem panaszkodott – mondja az asszony később. – Udvarias, tisztelettudó gyerek volt. Karatéra együtt járt a legkisebb gyerekemmel, és én is tapasztaltam, hogy kedves, kulturált fiú. Az apja szigorúan fogta, az anyja rajongott érte és nagyon vigyázott rá, sokáig elkísérte mindenhová, a karatéra is.

A falusias Bizén ismerik egymást az emberek, s így bárkit szólítok meg, mindenki tud valamit K. Mihályról és családjáról. Az itteniek elmondják, hogy a fiú szülei csendben, feltűnés nélkül éltek. Az anya a tűzoltóságon dolgozik, az Erdélyből idetelepuült apa rokkantnyugdíjas, de van földje, amin szorgosan gazdálkodik, évente négy bikát nevel és ad le vágásra. Kevés beszédű, másoknak készségesen segítő emberként jellemzik. Az anyának volt egy korábbi házassága, amiből született egy lány, ő már kirepült. Kicsi korában Mihály jól megvolt a féltestvérével, a hozzátvetőleg tíz évvel idősebb lány szívesen foglalkozott vele. Mihályra az általam faggatott bizeiek kivétel nélkül úgy emlékeznek, hogy tisztelettudó, aranyos gyerek volt. S abban is teljes az egyetértés, hogy a szülei jóra nevelték.

– Soha egy hangos szó a portájukról ki nem szűrődött – állítja az egyik szomszéd.

– Mihály nem ivott, nem verekedett, nem káromkodott – halljuk egy kortársától, aki még hozzátesszi: – Ha a szülei kerültek szóba, csak úgy emlegette őket, hogy édesanyám, édesapám.

Csepeli György szociálpszichológus szerint az ítélet abszurditásához társadalomlélektani szempontból kétség sem fér. A bíró érvelése ugyanis – állítja – pszichológiai előítéletekre épül. „Ha megkísérelnénk az ítéletben foglalt bizonyítatlan állítások igazolását, a középkorból ismeretes vízpróbán vagy tűzpróbán kívül aligha lenne más eszköz arra, hogy kiderüljön az igazság”, mondja. Szerinte azonban ez az ítélet tünet. A modern világban egyre több az olyan foglalkozás, amelynek lényege az emberi sorsokba való beavatkozás.

A bírói foglalkozás is csak egy az emberekre szakosodott foglalkozások sorában: ott van az orvos, a médiamunkás, a pedagógus, a köztisztviselő, a rendőr, de még a BKV-ellenőr is. „Sajnálatos, hogy Magyarországon e foglalkozások esetében évtizedek óta szinte teljes egészében hiányzik az a felkészítés, amely az emberekkel való bánásmódhoz szükséges ismereteknek és készségeknek az elsajátítását tenné lehetővé. Ezek birtokában a bírák, az orvosok, a tanárok a munkájuk kapcsán eléjük kerülő emberek megítélésekor nem az úgynevezett 'józan észre' támaszkodnának, amely valójában előítéletes, sztereotípiákkal teli, hanem a huszonegyedik században érvényesnek tekintett lélektani, társadalom-lélektani, szociológiai és antropológiai tudásra. E tudásnak azonban nincsenek birtokában. Amíg az emberekkel hivatásszerűen foglalkozó szakmák képzési-továbbképzési és minősítési rendszerébe be nem állítják a humán tudományokat, addig csak a véletlenül fog műlni, hogy a szerepviszonyokban a partnerek tisztességes és méltányos elbánásban részesüljenek”, állítja a szociálpszichológus.

Csepeli György emlékeztet rá, hogy az ítélet oksági viszonyba helyezi a nevelést a tettel. Szerinte már ennek kimondása sem egyszerű, de még nehezebb annak kimutatása, hogy a gyilkosság közvetlen kiváltó okának milyen más okok voltak az előzményei. Nyilvánvaló a nehézség abban az esetben, amikor teljesen esetleges és véletlenszerű, hogy éppen mi váltotta ki a végzetes következményekkel járó cselekményt. Ilyenkor mondhatjuk azt, hogy „betelt a pohár”.

A társadalomban előforduló jelenségek mindegyikére igaz, hogy keletkezésükben, fennmaradásukban és elmúlásukban egyidejűleg rengeteg ok játszhat szerepet, amelyek ráadásul egymással interakcióban vannak. „Egy érzelmi motivációkkal teli gyilkosság esetében az elkövetés okait keresve szinte lehetetlen vállalkozás további okokat egyértelműen megjelölni. A művész és nem a bíró feladata ebben az esetben az ítélezés”, mondja Csepeli György, aki most egy „Oresztész”-ről elnevezett projekten dolgozik Bíró Judittal. Ennek keretében közvetlen családtagok ellen elkövetett gyilkosságok tetteseinek történeteit kutatják. „Oresztész esetében sem nyilvánvaló, hogy kizárólag az áldozat, Klütaimnésztra volt a felelős azért, hogy saját fia meggyilkolta, de a mai Átreuszok esetében is abszurd gondolat, hogy a szülőket felelősség terhelné azért, hogy gyermekeik meggyilkolták őket. S ha ez családon belül így van, akkor még inkább így kell hogy legyen, ha a gyilkos tettek áldozatai a családon kívül vannak”, mondja. A felnövekvésben a család csak egy és a mai társadalomban nem is a legfontosabb meghatározó tényező. A család modellszerepét már rég átvette a hagyományos média, a kortárs csoport, valamint az iskola. A társadalmi kommunikáció jelenleg forradalmi periódusát éli, hiszen megjelent az internet, s vele a web 2.0 média, amely tovább gyengíti az amúgy sem túl jelentős családi hatásokat, teszi hozzá. „Természetesen mindezen

változásokkal szemben mindenki táplálhat ellenérzéseket és kialakíthat előítéleteket, kivéve azt az esetet – és a bírót ilyen –, amikor az illetőt a szerepe kényszeríti arra, hogy a másik embert a maga teljességében, különösségének társadalmi és társadalom-lélektani meghatározottságában ítélje meg.”

A bizeiek ma sem értik, mi történhetett Mihállyal, hogyan lehetett képes a szörnyű gyilkosságra.

– Azt gondolom, hogy amikor Kaposváron gimnazista és kollégista lett, rászakadt a szabadság – véli egy idős bizei asszony. – Mert itthon nem engedték el egyedül sehová, nem haverkodhatott. Keményen fogták, és ő nem is lázadt ez ellen. Aztán elkerült a szülői házból, és nem tudott mit kezdeni a szabadsággal. Nekem egy lányom van, és vannak már unokáim, dédunokáim, ezért tudom, hogy a gyereket nem szabad túl keményen fogni, mert ha kiszabadul, nem bír magával.

A gyilkosságot követően beszéltünk K. Mihály általános iskolai tanáraival, s ők is rendkívül jó véleménnyel voltak egykori tanítványukról. Volt osztályfőnöke – egy rutinos tanárnő – elcsukló hangon könnyen kezelhető, problémamentes gyerekként, jó közösségi emberként, tehetséges sportolóként jellemezte. Gimnáziumi tanárai nem szólaltak meg, a kollégium igazgatója viszont igen, s ő „tündéri gyereknek” ismerte meg Mihályt a diákotthonban töltött csaknem két esztendő alatt. Az igazgató hozzátette, hogy Mihálynak remek érzéke volt a kézművességhez, és – a koránál érettebb egyéniséget mutató – ötvösmunkáiból kiállítás nyílt a kollégiumban.

Somlai Péter szociológus szerint a szülők felelőssége még akkor sem vonható kétségbe, ha egyébként kétségtelen, hogy az otthoni nevelésen kívül más szocializációs hatások is érik a gyerekeket. Ilyenek az iskola, a kortárs csoportok, illetve az úgynevezett referenciaszemélyek. Utóbbi könnyebb megértése kedvéért: ilyen lehetett az egyik gyilkos fiúnak a hagyományörző egyesület vezetője. – Csakhogy e hatások alól senki nem tudja kivonni magát, mégsem lesz mindenki bűnöző – mondja Somlai Péter, aki úgy véli: a brutális gyilkosság elkövetésében szerepet játszhattak olyan spontán magatartásminták is, amelyek nem tudatosak, viszont óriási hatással vannak a gyerekekre. Ilyen például, ha a közös televíziózás közben az egyik szülő azt mondja egy erőszakos cselekmény során, hogy „úgy kell annak a rohadéknak”. A szociológus hozzáteszi: volnának erkölcsi kötelességei az elkövetőknek és szüleiknek az áldozat családjával szemben. Somlai valójában azt nem érti, hogy az elkövetők szüleire kirótt négy-négymillió forintos kártérítéssel mit lehet valójában elérni.

– Ápolhatnák például a meggyilkolt gyerek emlékét, ezzel kifejezhetnék megbánásukat. A meggyilkolt fiú többé nem fogja segíteni idősödő szüleit, nem támogathatja őket anyagilag, nem tudja öregkorukban elintézni ügyeiket, mert mindettől megfosztották őket a gyilkosok. Olyasmit persze nem írhat elő a bíró, hogy az elkövetők (és szüleik) próbálják valahogy erkölcsileg is jóvátenni a jóvátehetetlent, például kísérik el az áldozat magukra maradt szüleit a kórházba, ha azoknak szükségük van ilyen jellegű támogatásra, vagy segítsenek a háztartásukban, ha elromlik valami. Ehelyett az elkövetők kapnak egy készpénzes csekket. Ez gyors és rossz elintézési módja a „jóvátételnek”, ami ráadásul kontraproduktív is, mert olyan magatartásminták fenntartására ösztönzi az elkövetők szüleit, amelyek vélelmezhetően gyerekeik brutális tettehez is vezettek.

A kaposvári V. Dávidról keveset sikerült megtudni. Róla iskolatársai annyit mondtak, hogy szülei elváltak, a fiút az anyja nevelte, és Dávid családja irigylésre méltó anyagi helyzetben

van. Szabó József és Dávid eljártak egy hagyományörző egyesületbe, ahol a középkor lovagi erényeiről tanultak, emellett vívtak, íjaztak. A foglalkozások után József – szülei engedélyével – négy vagy öt alkalommal Dávidéknál éjszakázott. A terv az volt, hogy Dávid 2008 nyarán egy hetet eltölt Józseféknél, s a két fiú éjjelente a nagyatádi kockaház kertjében felállított sátorban akart aludni. Ezt már „Jocó” naganyjától tudom meg.

– Aztán ez lett belőle – morogja könnyes szemmel az ősz hajú asszony.

Bárándy Péter, a büntető- és polgári perekben is tapasztalt ügyvéd bátor döntésnek tartja Lábady Tamás ítéletét.

– Nekem tetszik, ilyen tárgyban hasonló döntés még nem született. Meg fogja járni a Legfelsőbb Bíróságot és szakmai viták tárgya lesz, hiszen borzasztó nehéz megállapítani, hogy a szocializációs folyamat mely szegmensében, a gyilkosok tágabb vagy szűkebb környezetében történt-e olyan hiba, amely ezt okozta – mondja. Bárándy hozzáteszi: a polgári jogtól nem idegen, ha a terheltek szüleit is felelősségre vonják, ahogy a felelősség egyetemlegessége sem. Szerinte az ítélet különlegessége a bíró indoklásában áll, jelesül abban, hogy a szülő a nevelési kötelezettségét olyan módon szegte meg, hogy az antiszociális viselkedést okozott. Bárándy ugyanakkor úgy véli, hogy mediációs folyamat is indulhatott volna a kártérítési per helyett, a végén egy olyan megállapodással, amely nem egyszeri készpénzkifizetésről, hanem például az áldozat egyedül maradt szüleinek hosszú távú – mind anyagi, mind erkölcsi – támogatásáról szól.

A kaposvári gyilkosságot követő polgári per pontosan illusztrálja számomra az igazságszolgáltatás korlátosságát – ezt már Fellegi Borbála szociálpolitikus, kriminológus a mediációval és helyreállító igazságszolgáltatással foglalkozó Foresee Kutatócsoport vezetője mondja.

– Nagyon fontos üzenete van az ítéletnek, a sértettek kárát ugyanis el kell ismerni – mondja Fellegi Borbála, hozzátéve: igen ritka az ilyen döntés, ugyanis a magyar joggyakorlatra nem jellemző a sértettközpontúság. A szakember úgy fogalmaz: Lábady egyrésztől példaértékű ítéletet hozott, mert a sértettek kárának elismerését társadalmi szintre emelte, ami konkrét jele az együttérzésnek. Csakhogy a gyilkosság után további rengeteg kérdés dolgozhat a sértett szülőkhöz, az elkövetőkhöz és az ő szüleikhez is: hogyan élünk egy ilyen brutális gyilkosság után? Hogyan gondoljunk a másik családra? A gyerekeinkre? Hogyan legyünk képesek újra normális életet élni? Vajon az ítélet válaszokat ad-e ezekre a kérdésekre? Fellegi Borbála szerint nem a forintos kárpótlás, hanem a lelki rehabilitáció hozhat megoldást, de nem is a bírók dolga ilyen lehetőségeket adni az érintetteknek. Erre lenne a helyreállító igazságszolgáltatás: Magyarországon viszont a halált okozó bűncselekmények ki vannak zárva a büntetőügyi mediációból, polgári mediációra vagy egyéb típusú közvetítésben való részvételre pedig csak a felek önkéntes igénylése esetén lenne lehetőség – ha egyáltalán tudnak erről. A magyar büntető igazságszolgáltatás ugyanis „elkövetőorientált”, ez a rendszer a sértettek lelki igényeire szinte teljesen érzéketlen. A polgári bíróság ítélete a kaposvári ügyben azt mutatja, hogy egyik fél sem fog megnyugodni. Az ítéletet passzívan elszenvedő elkövetők szüleiben ugyanis az dolgozik majd, hogy miért őket büntetik, és miért ekkora összeggel?

– Az igazságtalanság érzése uralhatja majd el őket, ami belőlük válthat majd ki „áldozati állapotot”. Ez az állapot pedig egyenesen belelőki majd a gyilkosságot elkövető fiúk szüleit a háritásba. Ez történik gyakran a börtönökben is – magyarázza Fellegi Borbála, hozzátéve: ha

az elítélt nem érti meg az ítéletet, és nem érzi tettének a sértettekre gyakorolt valódi hatását, akkor könnyen érezheti magát a társadalom áldozatának.

Hogyan foghat bele a mediációba a szakember ennél a kaposvári családnál, ahol a meggyilkolt fiú után maradó úr feldolgozhatatlan?

Fellegi Borbála erre csak külföldi példákat tud említeni: ilyen esetekben a mediátor szakember hosszú előkészület után ülteti asztalhoz a sértett felet az elkövetőkkel. Az előkészület során megismeri mindkét fél érzéseit, feltérképezi, ki hogyan élte meg és mi nyugtatná meg az ügy különböző szereplőit. Ez módszertanilag nagyon nehéz feladat, speciális szakma.

– A kaposvári eset azért is kiált mediáció után, mert az ügy érintettjei egy közösségben élnek, nemcsak a gyilkosság köti össze őket, a közös múlt, hanem a kis közösség, a közös iskola, a közös jövő és a közös sors (gyermekük elvesztése) is. Az elkövetők szülei is szörnyű terhet cipelnek, de ezekből a szorongásokból semmit nem oldott fel a bírósági ítélet. A helyreállító igazságszolgáltatás nemcsak a sértett családnak segítene feldolgozni a gyilkosságot, hanem az elkövetők szüleit is segítené abban, hogy merjenek szembenézni felelősségükkel. Az elkövetők szülei hallanák az áldozat családját és fordítva. A különböző olvasatok, érzések egyaránt felszínre kerülnének. Ettől válthat ki a folyamat valódi megnyugvást, megbánást és megbékélést, az empátia pedig talán felelősségérzetet. Ezzel szemben most a kártérítést postázzák majd, a megnyugvás pedig elmarad – mondja Fellegi Borbála.

A meggyilkolt József édesanyja, aki a nagyatádi polgármesteri hivatalban dolgozik, nem akar nyilatkozni, majd mégis annyit mond:

– Nem a pénzért tettük.

– Nem a pénzről szeretném kérdezni – tereljük másfelé a szót –, hanem arról, hogy miből gondolták, hogy Dávidot és Mihályt rosszul nevelhették a szüleik?

Az asszony röviden azt feleli, hogy ez a büntetőeljárás során derült ki számára, hiszen ott elhangzott, hogy Dávid ellenőrzés nélkül kimaradhatott hazulról, Mihály pedig ivott.

– Néha József is ivott.

– A kollégiumban le is bukkant, mert találtak a szekrényében egy üveget – ismeri el az asszony, aztán így folytatja: – És kapott is érte szigorú büntetést. Utána többször ellenőrizték a szekrényét, a Mihályét viszont soha. Aztán a gyilkosság után kinyitották a Mihály szekrényét, és több alkoholos üveget találtak nála.

– Ha ezt a logikát követjük, akkor felelősségre kellett volna vonni a kollégiumi nevelőket is, mert hagyták Mihályt inni?

– Nézze, nem akarok nyilatkozni.

– Annyit még, kérem, mondjon el, hogymit tudtak Dávid kimaradásairól és életmódjáról, amikor hagyták, hogy József Dávidnál töltsen az éjszakát.

– Semmit se tudtunk.

– Nem gondolják, hogy ezen az alapon az önök felelőssége is számon kérhető, hiszen olyan fiúhoz engedték a gyermeküket, akiről nem tudtak semmit?

– Megbízunk a saját fiunkban. Mindent mindig részletesen megbeszéltünk vele.

– De József nem beszélt önöknek Dávid kimaradásairól és Mihály ivásáról, s akkor ebből nem az következik, hogy nem volt őszinte magukkal? S ha nem volt őszinte, akkor azért nem volt az, mert önök nem nevelték őt őszinteségre, tehát rosszul nevelték?

– A betyárbecsület fontos, és a barátok nem árulhatják el egymást.

Szeretnénk tovább vinni a szót, de az asszony nem engedi. Arról kérdeznénk, hogy egyáltalán mit tudhatnak a szülők a gyermekükről, ám az asszony nem kíván erről beszélni. Ennyit mond még: – Azt akartuk, hogy legyen az embereken számon kérhető a jó erkölcs. A törvények is azt várják el tőlünk, hogy éljünk erkölcsösen.

– Van több olyan erkölcsi szabály – vetjük közbe –, amit ugyan általánosan elfogadunk, de törvénybe nem rögzítünk. A „ne paráználkodj!” vagy a „tiszteld apádat!” például az európai jogrendben évszázadok óta nem büntethető.

Az asszonyt – akinek nyakán megvillan egy vékony arany nyaklánc egy pici kereszttel – nem ingatják meg szavaink:

– Hiba, hogy a tízparancsolatból csak a „ne ölj!” és a „ne lopj!” vált törvénné. Ezért történik annyi szörnyűség. A fiam esetét most lemásolta az a két hajdúnánási fiatal, aki megölte harmadik társát. Ha a szülők rendesen nevelik a gyermeküket, akkor ilyen nem következhet be. Talán ez a mi perünk is figyelmezteti a szülőket arra, hogy mi a kötelességük.

Angolszász precedens

Ligeti Katalin büntetőjogász, egyetemi docens azt mondja: az angolszász jogban, így Angliában, az Egyesült Államokban és Ausztráliában van olyan jogszabály, amely fiatalkori bűnelkövető esetén a szülőt arra kötelezi, hogy járjon olyan kurzusokra, ahol gyermeke további bűnelkövetését tanulható nevelési eszközökkel akadályozhatja meg. A tanfolyam kötelező, elmulasztása esetén súlyos pénzbírságot rónak ki a szülőre. Bírság abban az esetben is kiszabható, ha a gyerek visszaesik, azaz másodszorra is elkövet bűncselekményt.